

סוכה מ

משה שווערד

1. כלי יקר על ויקרא פרק יט פסוק כג

שלש שנים יהיה לכם ערלים. [1] הרבה מפרשים אמרו בטעם מצוה זו לפי שהיה חק לאמוריים לעשות תחבולות למהר פרי האילן קודם זמנו וכן כתב הרמב"ם בספר מורה נבוכים. [2] ואשר נראה קרוב למושכל לומר שמצוה זו היא כדי לעשות זכרון למעשה בראשית כי כולם נבראו ביום ראשון, וכל אחד הוציא ביומו וכן כל צמח האדמה היו מכוסים עד יום ג', ואע"פ שצמחו בג' מ"מ לא נראו עד יום ד' שבו נתלו המאורות המבשלים כל הפירות כי כולם תלוין בשמש וירח כמ"ש (דברים לג יד) וממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים. נמצא שהיו מכוסים ובלתי נראין לאכילה עד יום ד' ע"כ צוה לעשות זכרון למעשה בראשית שיהיו מכוסים ואטומים שלש שנים כי הערלה ענינה כסוי ואטימה. וביום הרביעי אע"פ שנגמר בשולם מ"מ לא היה עדיין בעולם שום בעל חי ולא היה כאן שום פה לאכלם, כאילו לא היה מציאתם ביום רביעי כי אם להודות ולהלל בוראו אשר בראם על כן נאמר כאן לזכרון מעשה בראשית ובשנה הרביעית יהיה כל פריי קודש הלולים לה'. וביום החמישי נבראו קצת מן הבעלי חיים אשר היו צריכין אל מאכל הצמחים ע"כ נאמר ובשנה החמישית תאכלו את פריי. ולא נאמר כל פריי כדרך שנאמר ובשנה הרביעית יהיה כל פריי קודש. להורות שלא יאכל כל פריי אלא יתן מכולם גם לעני ולגר לפי שהזכיר לקט שכחה ופאה בתבואה ולא באילנות וארז"ל (ירושלמי פאה פ"א ה"ד) אילנות מנין ת"ל שדך, ע"כ לא נאמר כל. ועל מדת הצדקה אמר להוסיף לכם תבואתו כי יש מפזר ונוסף עוד (משלי יא כד) ולפי שיש מבקשים על זה ערב ובטחון על כן אמר אני ה' אלהיכם נאמן ליפרע:

2. דף על הדף סוכה דף מ עמוד א

בגמ': ורבותינו נמנו באושא ואמרו אתרוג בתר לקיטה בין למעשר בין לשביעית. בשו"ת אבני נזר (או"ח ח"ב סי' תפה אות ט) כתב דיש לעיין לרבותינו שאמרו שאתרוג אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית, כיון דחל עליהם קדושת שביעית איך יפקע בלקיטה. ואפשר דרק שלא יצטרך ביעור קאמר, ועיין ראש השנה (טו סוף עמוד א) וצריך עיון.

3. רמב"ם יד החזקה הלכות שמיטה ויובל פרק ד

(יב) הירק בשעת לקיטתו והאתרוג אפילו היה כפול קודם ר"ה ונעשה כככר בשביעית חייב במעשרות כפירות ששית ואפילו היה כככר בששית הואיל ונלקט בשביעית הרי הוא כפירות שביעית ומתעשר כפירות ששית להחמיר:

4. כסף משנה על הלכות שמיטה ויובל פרק ד

והאתרוג אפילו היה כפול וכו'. יש בקצת ספרי רבינו חסרון מט"ס בסוף בבא זו וכך צריך להגיה ואפילו היה כככר בששית הואיל ונלקט בשביעית הרי הוא כפירות שביעית והדין הוא בפ"ב דבכורים (משנה ו) תנן אתרוג שוה לאילן בג' דרכים ולירק בדרך אחד שוה לאילן בערלה וברבעי ובשביעית ולירק בדרך אחד שבשעת לקיטתו עישורו דברי ר"ג רבי אליעזר אומר שוה לאילן בכל דבר. ובפ"ק דר"ה (דף ט"ו) אמר רבה אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית פטורה מן המעשר וכו' עד חייבים עליהם משום טבל ופירש"י אמר רבה אתרוג בת ששית שחנטה בששית וכו' עד חייבת משום טבל דבתר חנטה אזלינן ובפרק לולב הגזול (דף ל"ט ע"ב) אמרינן דסתם מתני' דהתם סבר כרבותינו דאושא דאמרינן אתרוג בתר לקיטה לשביעית ורבינו נראה דספקי מספקא ליה אי אזלינן ביה אחר חנטה לשביעית כחמשה זקנים וכמנתינן דפ"ב דבכורים או אחר לקיטתו כרבותינו דאושא וכסתם מתניתין לולב הגזול וכן מספקא ליה אי אזלינן דפ' אחר חנטה למעשרות כרבי אליעזר דפ"ב דבכורים וכו"י ור"ל דבתראי נינהו או אזלינן ביה בתר לקיטה כר"ע דפ"ב דבכורים וכחמשה זקנים וכרבותינו דאושא ופסק בתרווייהו לחומרא:

5. שערים מצויינים בהלכה

אתרוג בתר לקיטה אזלינן. פי' ועל ידי שנלקט בשביעית חל עליו איסור שביעית. ולפי זה אם נלקט בשמינית, דהיינו אחר ר"ה אין עליו דין שביעית, והלולב אע"פ שנלקט בשמינית יש עליו דין שביעית. והקשה בכפת תמרים אמאי לא קתני במשנה, הלוקח אתרוג בשמינית נותן לו לולב במתנה, ותירץ שאין התנא צריך לשנות דין זה דדבר הלמד מענינו הוא, דשביעית הנכנסת לשמינית הדבר בהיפוך. ועי' ברמב"ם (שמיטה פ"ד הי"ב) דפוסק הא דאתרוג אזלינן בתר לקיטה דוקא לחומרא ולא לקולא. ועי"ש בכ"מ וברדב"ן דמספקא ליה להרמב"ם אי אזלינן בתר לקיטה או

בתר חנטה. ולפי זה מתורץ קושיית הכפ"ת. ואפשר דזה סייעתא לדברי הרמב"ם, מדלא קתני נמי להיפך. ועי' במאמר הבא.

6. שערים מצויינים בהלכה

דף מ. ורבתינו נמנו באושא ואמרו אתרוג אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית. כתבו התוס' דיש בזה שלש מחלוקת. ועי' בכ"מ (שמיטה פ"ד הי"ב) שהביא המחלוקת, והרמב"ם פסק לחומרא בתר לקיטה ולחומרא בתר חנטה, עי' במאמר הקודם. וכתב בכפת תמרים דהרמב"ם מפרש ורבתינו נמנו דאתרוג בתר לקיטה כו', היינו גם בתר לקיטה, וכ"ש בתר חנטה.

7. רש"י מסכת סוכה דף מ עמוד א

יצאו עצי הסקה שהנאתן אחר ביעורן - משנעשו גחלים אופין בהן, אבל לולב עיקר הנאתו לכבד את הבית, והוא שעת ביעורו וקלקולו, ודמי להנאת אכילה, ועלי קנים וגפנים קיימי להכי ולהכי, הלכך בתר מחשבה אזלי.

8. שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן נא

כג לולב - אם נוהג בו קדושת שביעית / הערת המחבר / + מתוך תשובה להגאון מוה"ר יוסף ליברמן שליט"א בספרו שו"ת "משנת יוסף". + **נלע"ד דודאי מסתבר כדבריו באות ח', דכיון דבזה"ז אין רגילין כלל לכבד את הבית בלולבים, ואין נוטעין אותן כלל אדעתא דהכי, דאין נוהג בהם קדושת שביעית.** ומ"ש לפקפק בזה עפ"י דברי ידידי הגאון מוהר"ש ואזנר שליט"א [שכתב להחמיר בקליפי תפוז הראויים למאכל בהמה, לנהוג בהם קדושת שביעית אף אם אינם מיוחדים לכך, דלפי"ד גם בלולב נהי שאינו מיוחד אצלנו לכיבוד הבית אבל מ"מ ראוי הוא לכך, וא"כ כמו דמחמירין בקליפי פירות הראויין לבהמות אף אם אינן מיוחדין לכך, כן יש מקום להחמיר בלולב], - לענ"ד צ"ע טובא, וחושבני שאף אם נחשוש לדבריו, דדבר שמצד עצמו ראוי למאכל בהמה אינו נפקע משביעית, אלא א"כ חישב עליו לעצים, אבל לא במה שאין מקפידין ורגילין סתם לזורקו, מ"מ כל זה דוקא בדבר שיש ע"ז שם אוכל, ואף שזה רק לבהמה, מ"מ אפשר דשביעית גם אוכל בהמה חשוב הוא, אבל אם נחשוש לכך גם במה שראוי לכיבוד הבית וכדומה, הרי אין לך עץ שאינו ראוי להשען עליו, או לעשותו בית יד למטאטא וכדומה, ונמצא לפ"ז דעצים שעלו מאיליהן או נטעו אותם סתם, ולא חישב עליהם

לעצים, דלפי"ז יתחייבו בדיני שביעית, וחזינן נמי דנהוג עלמא לא לנהוג שביעית בהדסים, וכמדומני דהדסים חזי טפי לריח מאשר לולב לכיבוד בית, ואפ"ה כיון שבזמנינו אין ההדסים עומדים לכך לא קדשי, וה"נ בלולב... ואיך שהוא נלענ"ד דאף אם יש מקום קצת להחמיר בקליפי תפ"ז ולימון, היינו מפני שבתחלתן הם חשובים ונטפלו להפרי, ולכן אפשר דכל זמן שראויין עדיין לבהמה לא פקעה מהם הקדושה, משא"כ דברים כאלה שמתחלת ברייתן אין רגילין כלל להחשיבם למאכל בהמה, וזורקין אותן, מסתבר דלא חל ע"ז שום קדושה, וכ"ש לולבים דלאו אוכל נינהו, דמסתבר שבזמננו דינם כעצים אשר מעיקרא לא חייל כלל עליהם שום קדושה...

9. רש"י מסכת סוכה דף מ עמוד א

הכי גרסינן: עצים דהסקה תנאי היא - ועצים דהסקה גופייהו, שהנאתן אחר ביעורן - תנאי היא אי נהגא בהו שביעית אי לא, דאיכא תנא דדריש לכם דומיא דלאכילה, למעוטי כל שהנאתו אחר ביעורו, כדדרשינן לעיל, ומההיא דרשה אימעוט עצים, ואיכא דלא ממעט מיניה אלא דבר שאין הנאתו שוה בכל אדם, כגון מלוגמא וזילוף ואפיקטויזין, ואני שמעתי מרבתי שהיו גורסים: וסתם עצים להסקה נינהו תנאי היא, וכן כתוב בכל הספרים, וטרחתי מנעורי בכל צידי שיטת התלמוד לישבה כפי דבריהם, ואיני יכול, ומצאתי גירסא זו בספר כתב ידו של רבינו גרשום בן יהודה מנוחתו כבוד, ובסדר ישועות של רבינו יצחק בר מנחם כתוב ואינו מוגה, וכן נראה בעיני.

10. ערוך לנר מסכת סוכה דף מ עמוד א

בגמרא לאכלה ולא למשרה. עיין בפני יהושע שהקשה הרי אפילו מקרי הכביסה הנאה המותרת מ"מ אסור להפסיד שביעית דהרי אמרינן לאכול דבר שדרכו לאכול והרי אפי' לבהמה אסור ליתן מה שראוי למאכל אדם (שביעית פ"ח מ"א) [1] ולענ"ד אפשר לומר דאירי הכא בשנפסד ונפסל מאכילת אדם ולא ראוי רק לכביסה ולמשרה. **שוב ראיתי בש"מ בב"ק (קב א) שכתב בשם הראב"ד** אהא דאמרינן (שם) לאכילה ולא לזילוף אף על גב דאמרינן בעלמא שותין מלוג בסלע ומזלפין בשתים דאלמא זילוף חשיב משתיי' ה"מ לאדם חשוב ומעונג אבל לרוב בני אדם הפסד יין הוא ואמר רחמנא לאכלה ולא להפסד **אבל משרה וכביסה לאו הפסד הוא דחיי נפש הוא כדאיתא בנדרים לר' יוסי גופי' עכ"ל** [2] **ונראה דכיון הראב"ד למה דאמר ר' יוסי בנדרים (פא א) לכל חיותם היינו כביסה מפני דחיי אדם תלוי בו ע"ש ולמשרה היינו ג"כ בגדים ולפ"ז מתורץ קושית הפ"י דאף דהוא כתב כן לרבי יוסי לשיטתו מ"מ י"ל דגם ת"ק דהכא סובר בזה כר' יוסי שם:**

11. ספר קובץ שעורים ח"ב - סימן כ

בדין חילול הקדש:

א) בפ' לולב הגזול אר"א אין שביע' מתחללת אלא דרך מקח ור"י אמר בין דרך מקח בין דרך חילול, דכתיב כי יובל היא קדש, מה קודש בין דרך מקח בין דרך חילול, אף שביעית בין דרך מקח בין דרך חילול, ובשילהי חולין איתא דתרנגולת של הקדש שמרדה פקעה קדושתה, **וכתב הרשב"א הטעם דהקדושה תלויה בקנין ממון גבוה וכיון שנפקע קנין הממון נפקעה הקדושה, והנה הא ודאי דלענין שביעית לא אמרינן הכי ותרנגולת של שביעית שמרדה לא פקעה קדושת שביעית ממנה, ולפי"ז תיקשי האיך אפשר ללמוד שביעית מהקדש שתתחלל דרך מקח דילמא מקח אינו חילול כלל גם בהקדש לענין הפקעת הקדושה רק מקח גרידא כמו בהדיוט אלא דכיון שנפקע קנין ממון גבוה ממילא פקעה הקדושה כמו בתרנגולת שמרדה, משא"כ בשביעית דבעינן חילול על הקדושה מנ"ל דמקח הוי חילול, ושאלתי ד"ז מכ"ג הגה"צ מו"ר יהושע זעליג זצ"ל בן הרב מקלימוויטש והשיב לי דמזה מוכח דא"א להיות דין מקח גרידא בהקדש בלא דין חילול, וא"כ שפיר מוכח דמקח עושה חילול דאל"ה לא היה אפשר כלל למכור הקדש עכ"ל, והצעתי הקושיא ופירוקה לפני כ"ג מו"ר חיים הלוי זצ"ל מבריסק והסכים לתירוצו של העילוי ז"ל...**

12. דף על הדף סוכה דף מ עמוד ב

הגאון ר' אלחנן וסרמן בקובץ שיעורים ח"ב (סי' כ' אות א') הביא מה שכתב הרשב"א (סוף חולין) בהא דתרנגולת של הקדש שמרדה, דפקעה ממנו קדושת הקדש, משום דקדושת הקדש תלוי בקנין הממון של הקדש, וכיון שמרדה ופקע לה הקנין ממון של הקדש, ממילא פקע האיסור גם כן. ולפ"ז תמה כאן איך יליף כאן שביעית מהקדש שתתחלל דרך מקח, דלמא מקח אינו חילול כלל, ולא מהני בשביעית, והא דמהני בהקדש משום דפקע עי"ז הקנין ממון של הקדש, וממילא פקע הקדושה, וכתרנגולת שמרדה, ובשביעית זה לא שייך. והביא לתרץ מרבו הג"ר יהושע זעליג בן הרב מקלימאוויתש דמזה יש להוכיח, דאי אפשר למכור הקדש רק ע"י דין חילול, ודוקא תרנגולת שמרדה, שפקע מעצמו דין הממון ממילא פקע דין ההקדש, משא"כ מכירת הקדש הוא רק ע"י חילול, ושפיר יליף מינה לענין שביעית דפקע לה קדושתה ע"י מקח. וכתב שגם הגר"ח מבריסק הסכים לתירוץ זה. חקרו האחרונים הא דמהני חילול בפירות שביעית, בפרי שני, אם זה רק לענין לנהוג בו קדושת שביעית, או אף בפירות שהגיע זמן הביעור, מהני לחללם ומותרים עכשיו וצריך לבער הפרי שלישי.

13. שערים מצויינים בהלכה

בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית כו'.
עי' ברש"י ותוס' דאיסור סחורה
בשביעית הוא איסור קל, דעיקר האיסור הוא
חרישה וזריעה וקצירה. וכתבו התוס' הטעם
משום דאינו אלא עשה בעלמא, דדרשינן
לאכלה ולא לסחורה, והעונש הוא מדה כנגד
מדה, הוא עסק בסחורה לסוף מוכר
מטלטליו ואת ביתו ואת עצמו. והברייתא
כאן קיצרה ולא גמרה, וברש"י עה"ת (סו"פ
בהר) מוסיף, לא חזר בו – סוף מוכר
אחזתו, לא חזר בו – סוף מוכר את ביתו,
לא חזר בו – סוף לזה ברבית, כל אלו

האחרונות קשות מהראשונות, לא חזר בו –
סוף מוכר את עצמו, לא חזר בו – סוף
מוכר עצמו אפילו לנכרי, ולכן נאמרו
הפרשיות (שם) על סדר זה. ועי' ברמב"ן
עה"ת (ריש פ' בהר) למה חמור מאד ענין
שביעית, דסוד הבריאה היה על השבת ועל
השביעית ויובל, ומי שאינו זהיר בשבת
ובשביעית גורם גליות משום שאינו מאמין
בבריאת העולם, ובמעשה בראשית מהקב"ה,
ובעוה"ב, עי"ש באריכות.

14. תוספות מסכת ערכין דף ל עמוד ב

כמה קשה אבקה של שביעית - פירוש דהיינו סחורה דאין זה עיקר האיסור דעיקר האיסור הוא חרישה וזריעה ואם תאמר ומגלן דעל ידי סחורה בלבד קלקולים אלו שמפרש כאן באין עליו דלמא על ידי חרישה וזריעה דוקא הם באים וי"ל דהיינו מדה כנגד מדה ע"י שמכר פירות שביעית הוא מוכר את אשר לו.

15. ספר בניהו בן יהוידע על ערכין דף ל/ב

בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית, אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר את מטלטליו וכו'. י"ל מה הלשון אומרת בא וראה להיכן יבא ומה יראה... ועוד נ"ל בס"ד הכונה לומר לא תקשי לי קושיית התוספות [ד"ה כמה] שהקשו מגלן למדרש אלו העונשים על המסתחר בפירות שביעית, ודילמא אלו נאמרו על חורש וזורע בשביעית דאסוריהו מפורש בכתוב, לזה אמר בא וראה, כלומר אלו העונשים שאני דורשם על המסתחר בפירות שביעית, בא וראה אותם בחוש הראות שנתקיימו ונעשו כולם באדם המסתחר בפירות שביעית, דלאו תא שמע בלבד קאמינא לך אלא תא חזי נמי קאמינא...

16. ספר עבודה ברורה מסכת ערכין דף ל עמוד ב

[עיינין שם מה שהביא מספר חשק שלמה---שענין שמיטה להראות שלה' הארץ ומלואה ומדה כנגד מדה הוא צריך למכור נכסיו]

17. ספר המקנה על קידושין - דף כ עמוד א:

בגמרא כדבר הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה וכו'. נראה דכוונת הברייתא לאשמועינן הכא מלתא דרב הונא משום דבאמת בכל פעם העונש יותר חמור כדמפרש לקמן הברייתא והטעם הוא בזה משום דכשנעשה לו העבירה כהיתר הוא חמור טפי ממזיד שהמזיד מכיר בתורת ה' ובמצותיו אלא שיצרו כופהו מה שאין כן כשנעשה לו כהיתר שהוקל בעיניו מצות הבור' וזה החטא הוא גדול מן המזיד וגם תשובתו קשה מאוד לפי שנחשב לו כהיתר... אבל כשנעשה לו כהיתר אינו מכיר בחטאו וכשמקבל העונש הוא מתרעם על מדותיו של השי"ת ב"ה כיון שהוא צדיק בעיניו ובוזה יגדל החטא יותר...

18. רשימות שיעורים (רי"ד סולובייצ'יק) מסכת סוכה דף מ עמוד ב

סוגית תפיסת דמי שביעית. איתא בגמרא שלפי ר"א אין שביעית מתחללת אלא דרך מקה. ואלבא דר' יוחנן היא מתחללת בין דרך מקה ובין דרך חלול. ביציאה לחולין יש הבדל בין פרי ראשון שאינו יוצא לחולין לפרי שני התופס את דמיו ויוצא לחולין. לפי הלשון הראשון של רב אשי חולקים ר"א ור"י בפרי ראשון אבל בפרי שני לכ"ע מתחלל בין דרך מקה ובין דרך חלול. מסקנת רב אשי היא שהמחלוקת בין ר"א

ור"י קיימת בפרי שני אבל בפרי ראשון ד"ה דרך מקח אין דרך חלול לא. בהקדש לכ"ע יש תפיסת דמים ויצאה לחולין בין דרך מקח ובין דרך חלול בין בפרי ראשון ובין בפרי שני. והדברים זקוקים ביאור.

א

נראה שההבדל בין הקדש לשביעית בדין פרי ראשון שהקדש יוצא לחולין ולא שביעית הוא משום שהקדש חל בקדושת פה משא"כ קדושת שביעית שחלה מאליה, וקדושה הבאה מאליה אינה מתחללת מהפרי הראשון לעולם. החלוקה בין פרי ראשון לבין פרי שני הוא בכך שקדושת פרי ראשון דשביעית חלה מאליה מן השמים, וקדושת פרי שני חלה ע"י מעשה אדם. משום כך בהקדש זהו דבר הנדור שוה פרי ראשון לפרי שני, דהא קדושת פרי ראשון דהקדש מתהווה ע"י מעשה נודר ולא חלה מאליה מן השמים. מאותו הטעם ראויה קדושת פרי ראשון דההקדש לצאת לחולין בדומה לפרי שני. עוד יתכן לומר שבפדיון דברים קדושים יש שתי הלכות - דין קנין ודין תפיסת דמים. בהקדש חל הפדיון מטעם קנין ע"פ גזה"כ ונתן הכסף וקם לו (עיי' ברש"י בקדושין כו א ד"ה דבר) ולפיכך גם פרי ראשון דהקדש יוצא לחולין. אולם בשביעית אין החלול חל מדין קנין אלא שהוא חלות מדין תפיסת דמים, עיי' לקמן.

לפי מסקנת רב אשי המחלוקת היא בפרי שני אבל בפרי ראשון לכ"ע דרך מקח אין דרך חלול לא. יש לבאר את יסוד הדברים. ונראה שדעתו היא שדרך חלול שייך כשהדבר הקדוש יוצא לחולין. פדיון דרך חלול הוא לחלול זה תחת זה; הדבר הראשון יוצא לחולין והשני קדוש במקומו. ברם פרי ראשון דשביעית אינו יוצא לחולין. משום כך אין לחללו כי פדיון דרך חלול אינו שייך בלי יציאה לחולין...

19. שערים מצויינים בהלכה

בעצמו. והרמב"ם (שמיטה פ"ז ה"ג) כתב, דבהגיע זמן הביעור אסור לאכלן בין עניים או עשירים ושורפן באש או משליך לים המלח. והראב"ד חלק עליו, ועי"ש שמסדר סדר הביעור. והכ"מ הביא תוספתא (פ"ח דשביעית), והגאונים סמכו על זה, ואין זה ענין שריפה ואיבוד, אלא ענין הביעור הוא שמוציא כל הפירות לחוץ ומפקירן לאדם ולבהמה ולחיה, והוא עצמו ג"כ אוכל מהן באופן הפקר, וזהו כשיטת התוס' דמס' פסחים (שם).

אלו ואלו מתבערין בשביעית. פרש"י בתוך זמן הביעור. ונראה כוונתו דעד שיגיע זמן הביעור נאכלין בקדושת שביעית, וכשיגיע זמן הביעור מתבערין. ומהו הביעור, כתב רש"י במס' פסחים (נב:): דאם כלו לחיה מן השדה מפקירן במקום דריסת חיה ובהמה. ומשמע שם דאין חילוק בין יצאו מארץ ישראל ובין נשאר בארץ ישראל. והתוס' (שם) חלקו על רש"י, דענין ביעור היינו שמוציאם מרשותו ומפקירם שיאכלם כל מי שירצה אדם ובהמה וחיה, וגם הוא

20. מהרש"א חידושי הלכות מסכת קידושין דף נו עמוד א

בד"ה במזיד תעלה כו' ולכך אין מתחלל בדיעבד גזירה כו' עכ"ל כתב מהרש"ל ואין להקשות מאחר שמן התורה מתחלל איך יחזור דמים למקומן ויוציא המוכר הבהמה לחולין [1] וי"ל דאה"נ צריך המוכר להעלות לירושלים אלא שהלוקח כו' עכ"ל ולאו מפיו אנו חייין בקושייתו דכבר הקשו התוס' בפרק לולב הגזול ותימה דמשום גזירה כו' לא הל"ל אין מתחללין דיעבד כדמשמע כו' דמשום גזירה דרבנן לא אמרינן אין מתחללין דיעבד וי"ל דאין מתחללין היינו שיחזרו דמים למקומן כו' עכ"ל ע"ש ודבריהם מפורש בת"י בשמעתין וז"ל במתכוין להוציא כו' וק"ק היאך יש כח לחכמים לעקור החילול שחל על הבהמה כו' [2] ושמא אין זה בתורת חילול אלא בתורת מכר ויש כח ביד חכמים לבטל המכר ונמצא שלא חל מעולם קדושת מעשר על הבהמה עכ"ל ואין להקשות דא"כ מאי קא קשיא להו לתוספות לקמן לפרש"י שפירש שהבהמה נתפסת בקדושת מעשר והמעות נתחללו וכי משום קנס נאמר יחזרו דמים למקומן כו' עיי' שם ואימא נמי כי הכא דיש כח ביד חכמים לבטל המכר כו' דלא דמי דהכא משום גזירה דשמא יגדל עדרים אמרו כן לבטל המכר כדאמרינן בפרק לולב הגזול דאין מתחללין בדיעבד אבל התם דלאו משום גזירה דשמא יגדל עדרים אמרו כן אלא משום לפני עור וגו' דידוע שהלוקח מתכוון להוציאה לחולין אין זה כדאי לבטל המכר כיון דמדינא חל הקדושה על הבהמה ולא אשכחן ליה בשום דוכתא בכה"ג דליבטל המכר משום האי קנסא דלפני עור וגו' אבל לתירוץ מהרש"ל שכתב אהך קושיא דהכא ודאי קשה מאי קא קשיא להו לתוס' לקמן לפרש"י ואימא דהתם נמי צריך המוכר להעלות גם הבהמה לירושלים ודו"ק:

ארבעת המינים בשביעית

"הלוקח לולב מחבירו בשביעית גותן לו אתרוג במתנה. לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית"

(משנה סוכה לט, א)

"אמר רבי יוסי: אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים, אתרוג אחר לקיטה למעשר וכו' ואחר חנטה לשביעית ורבתינו נמנו באושא ואמרו אתרוג אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעית"

(ברייתא שם מ, א)

האתרוג

א. אתרוג מגידולי ארץ ישראל * בשנת השמיטה, יש לנהוג בו קדושת שביעית, בין שהיתה חניטתו בשביעית ולקיטתו בשמינית (כדין אילן), בין שהיתה חניטתו בששית ולקיטתו בשביעית, (כדין ירק הואיל וגדל על כל מים כירק). וכל שכן כשהחניטה והלקיטה היו שתיהן בשנת השביעית עצמה¹.

* הנהגים קדושת שביעית בשל נכרים, עליהם ליהזר באתרוג לולב והדס של נכרים — בכל האמור בפרק זה, פרט לסעיף ב.

(1) לשיטת הרמב"ם פ"ד מהל' שמיטה ויובל הל' ר"ב ופ"א מהל' מעשר שני ה"ה, יש לנהוג קדושת שביעית מספק בין באתרוג שנחנט בששית ונלקט בשביעית בין שנחנט בשביעית ונלקט בשמינית, כי צריך להחמיר בו כדין אילן לילך אחר שעת חניטתו וכדין ירק לילך בו אחר שעת לקיטתו.

ב. מצד קדושת שביעית עצמה, כשר האתרוג למצותו ללא חשש, הואיל ומותר באכילה. אך ה"משומר" (ששמרו בעליו את האילן באיסור ולא הפקירו אותו כד"ו) וה"נעבד" (שנעבד האילן בעבודות

סעם הספק הוא הואיל והוא אילן וגם גדל על כל מים כירק, עיין בכ"מ הל' שמיטה ויובל שם ובדברי"ז מכת"י הל' מעשר שני שם. שעת הניטתו מתחיל משהגיע האתרוג לגדול פול, כי"כ הרמב"ם בהל' שמיטה שם. מה שתמה בהגות הרמב"ם שם, עיין בפאת השלחן מש"כ ליישב בזה.

לשיטת הראב"י, הל' מעשר שני שם, האתרוג דינו כאילן לילך אחר חנטה בלבד ולא אחר לקיטה.

יוצא כי אתרוג של ששית הנכנס בשביעית יש לנהוג בו קדושת שביעית מספק לדעת הרמב"ם אבל לדעת הראב"ד אין בו קדושת שביעית; אתרוג של שביעית הנכנס בשמינית יש לנהוג בו קדושת שביעית לדברי הכל, לדעת הראב"ד בתורת דאי ולדעת הרמב"ם בתורת ספק; אתרוג שנחננו וגם נלקט בשביעית, יש בו קדושת שביעית בתורת דאי לכל הדיעות.

דעת רש"י ותוספות ר"ה טו כדעת הראב"ד וכן דעת הגר"א יו"ד שלא ס"ק קצא ועיין בחו"א שביעית סי' ז ס"ק י' וסי' כא ס"ק טו שהעיקר לדינא כדעת הראב"ד אלא שנהגו להחמיר כדעת הרמב"ם. בדינים העולים שם סי' ט ס"ק יז כתב: "אתרוג של מצוה (של ששית הנכנס בשביעית) יש ללקטו קדם ראש השנה ולא ליכנס בפלוגתא דרבוחא".

משנה סוכה ל"ט, א וכל הסוגיא שם וברמב"ם פ"ח מהל' שמיטה ויובל הל' י"א דמשמע שכשר למצותו ורק שצריך להזהר בקדושת הדמים נתפסים שלא ימסרנו לעם הארץ ע"ש.

בניין פירות המשומרים באיסור שביעית, בחלקו הראשונים, יש אוסרים באכילה ויש מתירים; [ביבנו תם, רבוחיו של רש"י, הרז"ה והראב"ד הם מן האוסרים (עיין בכפות המרים סוכה ל"ט ב) וכן דעת הגר"א בשנת אליהו, אמנם רש"י הרמב"ן הרשב"א והריו"ד הם מן המתירים (ראה רש"י תוספות ורשב"א — יבמות קכב א וסוכה ל"ט ב. רמב"ן פ' ב"ה כ"ה, ה; ראב"ד פ"ה לספרא פ' בהר א, ג; בעל המאור, סוכה שם; חינוך, מצוה ששט). ובדעת הרמב"ם כתבו לברר שהוא מן המתירים (עיין כפות המרים שם; מהר"י קורקוס פ"ד הל'

האסורות בשביעית⁴), שיש אומרים כי אין בהם היתר אכילה, יש לדון שאינו כשר למצותו.⁵ לפיכך הרוצה לצאת באתרוגו לפי כל הדעות, יזהר בו שלא יהיה מן ה"משומר" או מן ה"נעבד".

ג. אסור לקנות פרי של שביעית אצל מוכר שאינו יודע להזהר בקדושת דמי התמורה הנתפסים.⁶

כיצד קונים ממנו אתרוג של שביעית? —

אכן, אפשר לקנותו בשתי דרכים: א) ב"הבלעה" ב) ב"הקפה".

בהבלעה כיצד? — לוקח ממנו ביחד עם האתרוג דבר שאין בו קדושת שביעית, מוכר לו דבר זה ביוקר ונותן לו את האתרוג במתנה — באופן זה אין הדמים נתפסים בקדושת שביעית.⁷

בהקפה כיצד? — לוקח ממנו האתרוג מבלי לשלם תמורתו עד אחרי החג ועד לאחר אכילתו. בשעת הפרעון, כבר אין הדמים נתפסים

כב, כד ופ"ח הל' י; חו"א שביעית סי' י ס"ק ה. יש מי שכתב בדעת הרמב"ם לאיסור, עיין בר"ש טיריליאו קלא, א).

4 עיין בפרישה ח"מ קמא אות יג שאם עבר ותרש ורוע בשביעית אסורים הפירות באכילה משום לא האכל כל תועבה כל שתועבתי לו הרי הוא בבל תאכל וכו"כ להלכה בסמ"ע שם ס"ק י"ח והביאו בנתיבות המשפט שם ס"ק טו ועיין בית ירדבו"ו פ"ג ה"א בהערת רב אחד שכבר כתב כן הראב"ד בספרו תמים דעים וכו"כ במהר"ם שיק מצוה ששט ועיין ערוך לגר יבמות קכב א.

5 כמבואר לעיל אתרוג פרק ה שהאתרוג יש בו דין מיוחד שצריך שיהא ראוי לאכילה כדי לצאת בו מצותו וכו"כ באור שמת פ"ח מהל' לולב הל' י. שלדעת האוסרים משמר אין יוצאים ידי חובה.

6 סוכה ל"ט א במשנה ובכל הסוגיא שם; רמב"ם פ"ח מהל' שמיטה ויובל הל' יא, אם קנה כבר מה עושה? יחלל את הכסף שבידי הלוקח על פירות או על דמי חולין שבישורתו ויאכל אותם בקדושת שביעית — סוכה שם ועיי"ש בכפות המרים ובערוך לגר מה שדנו בהו"ו.

7 היתר הבלעה מבואר בגמ' סוכה ל"ט א: הלוקח לולב מחברו בשביעית, נותן לו אתרוג במתנה, ומפרש בגמ': לא רצה ליתן לו במתנה, מבליע לו דמי אתרוג בלולב. וכן ספק הרמב"ם פ"ח מהל' שמיטה ויובל הל' יא.

שארין להם ממה להיתפס שכבר אינו בעולם.⁸ אכן, בהקפה קיים חשש אחר לגבי דין לכם — משלכם, ביום הראשון של החג שעל ידי קנין משיכה ללא כסף, שאינו קנין של תורה אינו נעשה בעלים מותרים על האתרוג מדין תורה לפי דעה אחת, והרי הוא אצלו כאתרוג ה"שאל", שאין יוצאים בו ביום הראשון, אולם יש עצה שיכוון לקנותו בתורת "חצר" שהוא קנין של תורה ע"י הכנסתו לחצירו ורשותו, שאז יוצא בו לדברי הכל.⁹

ד. דרך אחרת למניעת התפסת הדמים בקדושת שביעית, אפשרית ע"י "אוצר בית דין" היינו, שבעל השדה יעמיד את שדהו לרשות בית דין למשך שנת השמיטה ישטפלו בו כרצונם הם, ב"ד מוסרים לו הדין לשאה שהוא ופועלו יטפלו במטעים כשכירים ולקייטם של הב"ד, הדמים שמקבל מהקונים אינם תמורת הפירות אלא שכר טורח ועמל שלו ושל פועליו, כפי תנאי ב"ד. ע"י תקנה זו נמנעים הששות שונים בשביעית, כגון איסורי סחורה, קצירה כדרכה ללא שינוי, מלבד מניעת התפסת הדמים בקדושת שביעית אצל מי שאינו נזהר בקדושתה.¹⁰

ה. אסור לעשות סחורה בפירות שביעית, שנאמר "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כה, ו) ודרשו חכמים, לאכלה ולא לסחורה.¹¹

8 היתר הקפה מבואר בגמ' עבודה זרה ס"ב ב. בתוספות שם ד"ה "איות" כתבו דמה דאמרינן "דמבליע דמי אתרוג בלולב, הוא הדין בלא הבלעה אם היה עם הארץ רוצה להקיה עד שיכלה האתרוג ולא היה כאן דמי שביעית" (לשון תוס' שם) והיינו שלאחר שאין האתרוג בעולם שוב אין הדמים נתפסים בקדושת שביעית, כי אין להם ממי להתפס כאמור בפנים. וכן דעת הרמב"ן בחידושו שם שאין היתר לשלם עבור הקפה אלא לאחר כליית הפרי מן העולם.

9 דינים אלה יחבארו להלן בח"ב פרק ד סעיף יג ועיין אור שמח הל' לולב פ"ח ה"י.

10 עיין תוספתא שביעית פ"ח ה"א; רמב"ן עה"ת ויקרא כה, ז; בית ירדבו"ו דף לו; חו"א שביעית סי' יא ס"ק ו.

11 עבודה זרה ס"ב, א ויש בזה מצות עשה מן התורה כמש"כ הרמב"ן

אמנם ישנם אופנים שונים ללא חשש איסור בזה כדלהלן:

1 ע"י תקנת "אוצר בית דין" — המבואר לעיל בסעיף ד;

2 יש מתירים ע"י "הבלעה" — באופן המבואר לעיל בסעיף ג ויש אוסרים.¹²

3 אפשר למכור כמות קטנה בשיעור מזון שלש סעודות ובלבד שלא יהא לוקח ומוכר ואם מוכר הרבה, אפילו מוכר לכל אחד ואחד רק כשיעור מזון שלש סעודות אסור. אלא א"כ מוכר שלש סעודות ויתר מזה אין לו.

יש מקילים ביותר מזה כל שהוא דבר מועט ואינו עושה דרך סחורה. ויש מתירים למכור אפילו הרבה כדרך הסוחרים, בזמן שאחד לוקט והשני מוכר, לא אסור דרך סחורה אלא כשהלוקט הוא המוכר, ובלבד שלא למכור בקביעות ובמקום הקבוע, כמו שרגיל למכור בכל שנה.¹³

4. אין מוציאים פירות שביעית מארץ ישראל לחוץ לארץ.¹⁴

בספר המצות במ"ע שהוסיף מצוה ג וכו"כ רש"י תוס' קידושין כ, א ועיין מהר"ץ חיות בתנהותיו ל"ה כב, א.

12 עיין בבית ירדבו"ו במשמרת להבית עמ' כג במכתבו השני של הגאון מוהר"ר אברהם מנחם הלוי שטיינברג אב"ד"ק ברא"י, שכתב להעיר כי אינו יודע היתר הבלעה לענין איסור סחורה רק לענין אין מוסרים דמי שביעית לע"ה. אמנם בהערת הירדבו"ו שם אות יט כתב שכן מבואר בירושלמי שביעית פ"ו ה"א. והעיר בתורת השמיטה סי' יד בתוספת שביעית אות לו שכן הוא גם בבבלי בכורות ל"א, ב עיי"ש. שפעתי אומרים שדעת החו"א לאסור בזה כתנאון הג"ל.

13 עיין בתוספות סוכה ל"ט א, ד"ה וליתבי; רמב"ם פ"ח מהל' שמיטה ויובל הל' א"ב; פאת השלחן פרק ז, סעיפים א"ב וס"ק ב ובתורת השמיטה סי' יד.

14 שביעית פ"ו מ"ה. רמב"ם פ"ח מהל' שמיטה ויובל הל' יג.

אמנם גם לאחר שהוציאו את האתרוגים באיסור, אין הם נאסרים ויוצאים בהם מצותם.¹⁵

ז. פירות שביעית אין אוכלים אותם אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה. כלה לתייה מן השדה בשנה השמינית, חייב לבער אותו המין מן הבית כיצד הוא הביעור?

מוציא את הפירות מביתו, מניחם בשוק על הארץ, ומפקיר אותם בפני שלשה, אפילו הם אהבו. לאחר שקיים מצות ביעור, יכול להזור ולהכניס אותם לתוך ביתו ואוכלם בקדושת שביעית. עבר הזמן ולא ביער, הפירות אסורים.¹⁶ זמן הביעור באתרוג ברוב השנים, הוא בחודש שבט, לפיכך אלו שעושים מרקחת מן האתרוג של שביעית, יהיוו לקיים בו מצות ביעור בזמנו.¹⁷

יש לזיור באתרוג של שביעית בכל דיני קדושת שביעית כגון שלא להפסידו או לשנותו מברייתו (ויש אומרים שיש מצוה באכילתו).¹⁸

הלולב

ת. שתי שיטות בראשונים, אם יש קדושת שביעית ללולב: יש

(15) חוריא סי' י ס"ק ו אמנם דעת הראב"ד כפי' לתוכ' פ' בהר את טו לאסור בזה.

(16) עיין רמב"ם פ"ז מהל' שמיטה ויובל; פאת השלחן פרק ח סעיפים א-ג; חוריא סי' כו בסדר השביעית ס"ק א, ב.

(17) ספר השמיטה פ"ט הערה 4 בשם הגאון רבי שמואל סלנט רבה של ירושלים בתשובתו לתנאון הנצי"ב מוואלוין וצ"ע אם גם בזמנינו כך, ראה ספר "שביעית בשמינית למעשה" הופיע בשנת תשל"ד – חלק ב' עמ' 53, שהביא תאריך מאוחר יותר: תולת חדש יולי של שנת השמינית.

(18) דינים אלו מבוארים ברמב"ם שם פרק ה. לענין אם יש מצוה באכילתו, זו היא דעת הרמב"ם בספר המצות בהוספת מצות עשה מצוה ג. עיין חוריא שביעית סי' יד ס"ק י שכתב כי גם לדעת הרמב"ם אין מצוה באכילתו אלא איסור סחורה.

בתוספת סוכה לט א ד"ה "שאיין" כתבו: "אין מספר לדינים ואיסורים שיש בפירות שביעית, שצריך לנהוג בהם קדושת שביעית".

אומרים שהלולב אין בו קדושת שביעית, לפי הוא כעץ בלבד.¹⁸ ויש אומרים שיש בו קדושת שביעית.¹⁹ לכך יש להחמיר בזה. בלולב הולכין אחר שעת הניטתו ולא אחר שעת לקיטתו.²⁰

ההדס

ג. יש שהורה בהדס, כ' אין בו קדושת שביעית.²¹ ויש שדעתו להחמיר בזה.²²

(18) רמב"ם ורע"ב בפירוש המשנה סוכה פרק ג' משנה יא וכ"כ הר"ן שם לט, א בפירושו השני שאין בלולב קדושת שביעית לפי שהוא כעץ בלבד ועצים אין בהם קדושת שביעית ועיין כפות תמרים שם ובתוס' ר' עקיבא איגר על המשנה שם שתמרו על זה שמהסוגיא שם משמע שיש ללולב קדושת שביעית הואיל והנאתו וביעורו שוים וביאר ברש"י שם מ, א, ד"ה "יצאו" שהלולב עיקר הנאתו לכבוד את הבית והוא שעת ביעורו וקלקולו ודמי להנאת אכילה" ומה שמבליע דמי אתרוג בלולב היינו משום דמיירי בלולב בר ששית הנכנס בשביעית שחנט בששית אבל אם חנט בשביעית יש בו קדושת שביעית כמבואר בכל הסוגיא שם, וכתב ליישב בכפות תמרים דלפי מסקנת הגמ' שם סתם לעצים להסקה הם עומדים, שלפי' אחד בראשונים הכוונה שהמיעוט מאותו המין בטל ברובו, אי"כ הלולב אע"פ שהנאתו וביעורו שוה הרי הוא בטל ברוב מינו שהם סתם עצים שאין הנאתם וביעורם שוה ואין בהם קדושת שביעית עיי"ש שהדבר תלוי בשני הפירושים בראשונים ולדעתו נסתפק בזה הר"ן לכן הביא את שתי הדעות.

(19) הר"ן שם בפירושו הראשון וכן דעת התוספות בבא קמא קב, א וכן יוצא לפי פ' אחד בסוגיא שם, עיין בכפ"ת הנ"ל, בהערה 18. ועיין בשו"ת ציצן הקודש סי' טז שדעת מהרי"ל דיסקין להחמיר בזה במקום שאפשר והורה שלא להבליע דמי האתרוג בלולב של שביעית הנכנס לשמינית אלא בהדס עיי"ש.

(20) ב"הלכות שביעית" קונטרס ד' מינים פ"א ס"ז כתב שכן מוכח בדעת החו"א להחמיר בזה.

(21) סוכה לט ב והטעם פשוט לפי שהוא אילן ובאילן הולכים אחר שעת חנטו.

(22) ציצן הקודש שם בשם מהרי"ל דיסקין לענין קניית אתרוג בשביעית,

הערבה

י. הערבה אין בה קדושת שביעית.²³

שיכול לתת הכסף בעד ההדס וליקח ממנו האתרוג במתנה כי על מחיר ההדס לא חלה קדושת שביעית עיי"ש והנה בספר השמיטה פ"ז הערה 11 כתב להסביר דעת מהרי"ל דסקין שלכן אין בהדס קדושת שביעית כיון שנוטעים אותו לשם מצוה ולא לשם ריח, אמנם עיין במשנת יוסף ח"ג עמ' עה שיש לומר בדעתו שאין בבשמים העומדים לריח קדושת שביעית אלא אי"כ נוהגים אותם בתוך מאכל, עיין בר"ש סריליא פ"ז ה"א ובהו"א שביעית יד ט ולכן ההדס שאינו עומד לכך אלא לריח בלבד אין בו קדושת שביעית.

(22) כ"כ בספר הלכות שביעית בקונטרס ארבעה מינים פ"א ס"ח בשם חזון איש וביאר הטעם לפי שיש להחמיר בספיקו של הירושלמי שביעית פרק ז' אם יש בבשמים קדושת שביעית עיי"ש ומה שנוטעים אותו למצוה אינו מספיק, שהרי יש נוהגים להשתמש בו אחר סוכות להריח בו במוצאי שבת עיי"ש.

(23) לפי שאין קדושת שביעית בעצים, עיין סוכה מ, א. וכ"כ בהלכות שביעית בקונטרס ד' מינים פ"א ס"ט ועיי"ש מה שהעיר בזה.